

CHÂTEAU DE VINCENNES BELGELERİ IŞIĞINDA MÜTAREKE DÖNEMİNDE BOLŞEVİK FAALİYETLER VE İTTİHATÇILAR*

Doç. Dr. Salih TUNÇ**

Öz

Ekim 1917 Devrimi Bolşevik Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu ile ilişkilerinde önemli bir dönüm noktası oluşturur. Rusya'da Ekim 1917'de Bolşevik Devrimi'nin gerçekleştirildiği sırada Osmanlı İmparatorluğu yaklaşık 3 yılı aşkın bir zamandan beri devam etmekte olan Büyük Harb'in giderek kötüleşen tahrip edici sonuçlarıyla karşı karşıya bulunmaktadır. Nitekim XX. yüzyılın en büyük siyasal-toplumsal hareketlerinden biri olan 1917 Bolşevik Devrimi'nden yaklaşık 1 yıl sonra İmparatorluk, sonuçları ağır bir Mütareke'yi imzalamak zorunda kalacaktır.

Bilindiği üzere Rusya'da Ekim 1917 Devrimi'nden sonra özellikle İmparatorluğun karşı karşıya geldiği 1919-1920 yıllarında Bolşeviklik hem İstanbul hem de Ankara çevrelerinde çok tartışılan bir cereyan olmuş, farklı siyasal kişi ya da gruplar çoklukla Bolşeviklik-İslamık, hatta İslamî Bolşevizm gibi tartışmalara girmişlerdir. Bu tartışmalara ilişkin olarak Türkiye'de çok sayıda literatür olmakla birlikte dönemin Batılı gözlemcilerinin, gelişmeleri, yakından takip ettikleri ve raporlarına kaydettikleri anlaşılmaktadır.

Bu çalışmamıza kaynak olan raporlar bize Bolşeviklik meselesinin Türkiye'de 1919'dan itibaren pek revaçta olan bir gelişme olduğunu ve tartışmaların arka planında da İttihat ve Terakki'nin bulunduğuna işaret etmektedir. Nitekim Fransız askerî arşivlerinin toplandığı Chateau Vincennes raporlarının birçoğunda "Rus Bolşevizmi ile İslamcılık arasında bir yakınlık ya da aykırılık olup olmadığı, İslam'ın temel prensipleriyle Bolşevik rejimin esaslarının uyuşup uyuşmadığından hareketle Türkiye'nin yakın gelecekte Bolşevik bir rejime yönelip yönelmeyeceği konuları tartışılmıştır. Türkiye'de Bolşevik cereyanın bu dönemde bu kadar revaçta olmasının arkasında İttihatçılar'ın bulunduğuna işaret edilen raporlarda, Jön Türk hareketi çeşitli yönleriyle değerlendirildikten sonra "İttihat

* Yazar, TÜBİTAK-BİDEP Başkanlığı'nın sağlamış olduğu araştırma burs desteğine ve Fransa'daki, Université de Strasbourg, Département d'Etudes Turques Direktörü Prof. Stéphane De Tapia ile Prof. Paul Dumont'a ilmi katkıları için teşekkür eder.

** Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

ve Terakki yöneticileri ile onların Bolşevik eğilimleri” başlığı altında tarafların zihniyet dünyalarındaki benzerlikler üzerinde durulmuş bulunuyor.

Anahtar kelimeler: Jön Türkler, İttihat ve Terakki, Bolşevizm, İstiklâl Savaşı, İstanbul.

Bolshevists Activities And The Unionists In The Armistice Period In The Light Of Château De Vincennes Documents

Abstract

The October 1917 Revolution is a significant turning point in the relations between Bolshevik Russia and the Ottoman Empire. At the time of the Bolshevik Revolution of October 1917 in Russia, the Ottoman Empire faced the increasing deteriorating consequences of the Great War, which had been going on for more than three years. Thus, one year after the 1917 Bolshevik Revolution, one of the greatest political and social movements of the 20th century, the Empire would have to sign the Truce whose consequences were to be devastating.

As it is known, after Bolshevism in October 1917 in Russia, especially between 1919 and 1920, Bolshevism became a debated movement around both Istanbul and Ankara. Different political persons or groups often involved in debates such as Bolshevism-Islamism and even Islamic Bolshevism. With regard to this debate, there is an extensive literature in Turkey. It is also comprehended that the Western observers of the mentioned period closely followed the developments and recorded them in their reports.

The reports, which are the sources of this study, indicate that the Bolshevism issue was very popular from 1919 onwards, and there was the Committee of Union and Progress in the background of these debates. Indeed, in many of the Château Vincennes reports, which bring together military archives, the issues whether Turkey would tend towards a Bolshevist regime or not in a near future were discussed based on the comparison between the fundamental principles of Islamism and Bolshevist regime. The reports indicate that it was due to the Unionists that Bolshevist movement was so popular in Turkey. Moreover, after evaluating the Young Turk movement from various aspects, the similarities between two parties' world of thought are focused under the head of "The Executives of Committee of Union and Progress and their Bolshevist Tendency."

Keywords: Young Turks, Committee Of Union And Progress, Bolshevism, The War Of Independence, Istanbul.

Giriş

Birinci Dünya Savaşı'nın en önemli gelişmelerinden biri olan ve 1917 yılı ile son zamanlar tarihinin yegâne olayları arasında yer alan Rusya'daki Sovyet Devrimi'nin birinci aşaması, Mart ayında gerçekleşerek Çarlık rejimine son verilmiş; ikincisi ise Ekim'de gerçekleşerek, Lenin'in önderliğinde Bolşevikler'i iktidara taşıyan iki aşamalı bir Devrim hareketi olmuştur.¹ Sovyet Devrimi'nin ortaya çıkması ve gelişmesinde her ne kadar I. Dünya Savaşı'nın önemli bir payı varsa da, esasen Devrim'in kökeninde Rusya'nın siyasî, sosyal ve iktisadî sorunlarının bulunduğu ve bu meselenin de bir hayli uzun bir geçmişe dayandığı bilinen bir gerçektir. Rusya'da Sovyet Devrimi'nin gerçekleşmesin-

¹ Oral Sander, *Siyasi Tarih, İlkçağlardan 1918'e*, İmge Kitabevi, Ankara 1999, s. 346.

den sonra, Sovyet Rusya'nın yıkılmakta olan Osmanlı İmparatorluğu ile kısa münasebetleri, sadece siyasal ve diplomatik ilişkiler bağlamında değil, aynı zamanda iki ülkenin yakın geleceği bakımından da önemli bir dönüm noktası oluşturmaktadır.

Esasen Rusya'da Bolşevikleri iktidara getiren Devrim'in Ekim 1917'de gerçekleştirildiği sırada Osmanlı İmparatorluğu yaklaşık 3 yıldan beri süregelen savaşın giderek daha yıkıcı sonuçlarıyla karşı karşıya kalmış bulunmaktadır. Nitekim XX. yüzyılın en büyük siyasal-toplumsal hareketlerinden biri olan 1917 Bolşevik Devrimi'nden yaklaşık 1 yıl sonra Osmanlı İmparatorluğu, sonuçları itibarıyla oldukça ağır şartları ihtiva eden Mondros Mütarekesi (30 Ekim 1918)'ni imzalamak zorunda kalacaktır.

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla birlikte ortaya çıkan siyasal belirsizlikler bir yandan savaşın galipleri olan devletlerle münasebetlerin geleceğine ilişkin endişeleri gündeme getirirken; diğer yandan da, Mütareke ortamının ilerleyen günlerine doğru, siyasal, askeri gelişmelere paralel bir şekilde giderek yaygınlaşan işgaller karşısında Türkiye'nin, bir siyasal ayrışmanın eşliğine gelmesi kaçınılmaz olmuştur. Dönemin siyasal iklimi iki yeni gelişmeyi öne çıkarmıştır:

Bunlardan birisi, İmparatorluğun elde kalan son topraklarının korunmasını hedefleyen ve bu gaye doğrultusunda Batı ile diplomasi yoluyla uzlaşmayı esas alan bir payitaht İstanbul kadrosu; diğeri ise işgal ve iltihaklara karşı bir millî program çerçevesinde İstiklâl Mücadelesi'ni yürütmeyi esas alan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nde temerküz eden bir İstiklâlcî kadrodur.²

Bilindiği üzere Rusya'daki Ekim 1917 Devrimi'nin etkileri sadece Rus coğrafyasıyla sınırlı kalmamış, Bolşevik tesiri farklı yönleriyle özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nu da siyasal, fikrî ve toplumsal yönden etkilemiş bir hadisedir. Bolşevik tesir ve faaliyetler özellikle İmparatorluğun karşı karşıya geldiği gelişmeler bağlamında, 1918-1922 yıllarının özel koşullarında hem İstanbul hem de Ankara çevrelerinde çok tartışılan bir cereyan olmuş, farklı siyasal kişi ya da gruplar çoklukla *Bolşeviklik-İslamlık*, *İslamî Bolşevizm* gibi tartışmalara girmişlerdir.

Bolşevik faaliyet ve propagandanın gerek İstanbul'da ve gerekse Millî Mücadele Hareketi'nin merkezi Ankara'da giderek etkin bir şekilde gündeme gelmesi, aynı zamanda Bolşevik karşıtı faaliyetlerin desteklenmesi çalışmalarını beraberinde getirmiştir.

Mütareke dönemi Fransız askeri kayıtlarına giren raporlar, bu dönemde İstanbul'a bir hayli Bolşevik ajanın sızdığına dikkati çekiyor ve başkentteki bu ajanların Avrupa'nın büyük devletlerinden istihbarat toplayarak bunları Bolşevik idareye bildirdiği ve Türkiye'de, özellikle de İstanbul'a sığınmış Beyaz Rusları kullanarak Bolşevik tesir ve propaganda için uygun bir ortam yaratmağa yönelik faaliyette bulduklarına işaret etmektedir.

² Uygur Kocabaşoğlu - Metin Berge, *Bolşevik İhtilâli ve Osmanlılar*, Kebikeç Yayınları, Ankara 1994, s. 175.

a. Mondros Mütarekesi'nden Sonra İstanbul'da Bolşevik Faaliyetler

Bu çalışmamıza kaynak olan raporlar bize Bolşeviklik meselesinin Türkiye'de 1919'dan itibaren pek revaçta olan bir gelişme olduğunu ve tartışmaların odağında da İttihat ve Terakki'nin bulunduğu işaret etmektedir. Nitekim İstanbul'daki Fransız Yüksek Komiseri M. Defrance'ın 27 Mayıs 1919 tarihinde gönderdiği bir rapor bu yöndeki tespitlere önemli bir katkı sağlamaktadır. Yüksek Komiser M. Defrance, İmparatorluk'ta her daim çok güçlü bir şekilde organize olmuş olan İ.T.C.'nin Rusya'dan gelmekte olan Bolşevik görevlilere destek sağlayıp onları sabırsızlıkla ve büyük bir heyecanla karşıladıklarını bildirmekteydi.³ Defrance, kendisine ulaşan bilgiler doğrultusunda “*Bolşevik görevlilerin İstanbul'da bir dizi teşebbüslere giriştiklerini ve bu girişimlerinin de, her yeri yakın bir kontrol altına almış bulunan müttefiklerarası polisi tarafından izlendiğini, bu görevlilerin şimdiden başkentte Bolşevik bir aksiyona başlamak üzere bulduklarını*” ileri sürmektedir. Bolşevik görevlilerin, ülkede işçi sınıfının temerküz ettiği bir yer bulunmadığından sadece tarımsal nüfus üzerinden hareket edeceklerini belirten Defrance, Türkiye'deki birtakım sorunlardan hareketle, devrimci bir harekete girişmeyi düşünenlerin hareket tarzlarının yakından bilinmesi gerektiği üzerinde durmaktadır. Defrance'a göre, bu hareket başarılı olmak ya da bir başarı şansı elde edebilmek için milliyetçi ve dinsel bir propaganda yapmak zorundadır. Başkentte hali hazırda belirginleşen bu hareket, bu duygular üzerine organize edilmiş olup, kimi Jön Türkler de esasen bu düşünce ve anlayış içinde bulunmaktadırlar. Bahse konu rapor Bolşeviklerle birlikte hareket ettiği belirtilen bazı isimler üzerinde de durmaktadır. Bunlar arasında İstanbul eski mebusu Yağcızade Şefik Bey, İttihatçılığıyla biliniyor ve Osmanlı Donanma Cemiyeti Kurucusu ve Başkanıdır. Kardeşi Rifat Paşa, Paris ve Berlin eski sefiridir. Bolşevik propaganda ve faaliyetleri yürütüp yönetmede başlıca bu iki isim öne çıkmakta ve ikisi de Tatar kökenli Müslüman Türk'dür.

Bu iki kişiden Halim Sabit Bey Kazanlı bir Tatar Türk'ü olup, Pantürkist hareketin öncülerinden ve aynı zamanda İ.T.C. en önemli politik ve kültürel kurumlarından olan Türk Ocağı'nın kurucularından birisidir. Halim Sabit Bey bundan başka Harbiye Nezareti'ne bağlı olan ve savaş sırasında Umûr-ı Şarkıyye Dairesi'nden dönüşmüş Teşkilât-ı Mahsusa adlı bir başka Jön Türk istihbarat kurumu ile de sınırlı ilişkilere sahiptir.⁴

Diğer Bolşevik ise Abdurrahman Yezit adlı bir Tatar Türkü'dür. Oldukça faal bir Panislamist ajan olup, son günlerde Moskova'da bulunmaktadır. Bolşevist Büro ile Müslümanlara yönelik propagandayı izler, onlarla çok iyi

³ *Château de Vincennes, Service Historique de la Défense; (S.H.D.), GR 7 N 1641, Yüksek Komiser M. Defrance'tan Dışişleri Bakanlığına “İstanbul'da Bolşevik Propaganda”* başlıklı 27 Mayıs 1919 tarihli rapor, s. 1.

⁴ *S.H.D., GR 7 N 1641 “İstanbul'da Bolşevik Propaganda”* başlıklı 27 Mayıs 1919 tarihli rapor, s. 1, Teşkilât-ı Mahsusa 1913 Kasım'ında Enver Paşa tarafından “*Umûr-ı Şarkıyye Dairesi*” adıyla kurulmuş ve başına Süleyman Askeri Bey getirilmiştir. Bkz. Murat Bardakçı, “İşte MİT'in Atası Denen Teşkilâtı Mahsusa Hakkında Eldeki Tek Belge”, *Haber Türk*, 12.02.2012. Ayrıca bkz. Philip H. Stoddard, *Teşkilât-ı Mahsusa*, Çev. Tansel Demirel, Arba Yayınları, İstanbul 1994, s. 52.

ilişkileri vardır. Özellikle Mustafa Suphi ve Maxime Gorki ile ilişkileri dikkati çekmektedir.

Defrance'ın raporuna göre anılan her iki şahsiyet de, Bolşevist subayların yanında orduda danışıklı olmayan ve tavrı bilinmeyenler ile İtilâf güçlerine karşı şiddetli bir kampanyadan yanadırlar. İstanbul'da Rus Bolşevikleri'nin katıldıkları gizli toplantılara da iştirak eden bu Bolşevikler, mensuplarının huzurunda programlarının gelişmesi yönünde dilek ve temenni açıklamalarından sonra, hareketin eylem alanını camilere kadar yaymak düşüncesini gündeme taşımışlardır. Bu bakımdan İstanbul ile İstanbul camilerinin eylem alanı bakımından en uygun yer olduğu düşüncesindedirler. Dikkati çekecek kadar organize olunmuş gibi ortaya çıkan Bolşevik hareketin finansmanının önemli bir kısmı Şefik Bey tarafından sağlanmaktadır.⁵

Mütareke döneminde önemli bir gelişme gösteren İstanbul'daki Bolşevik propaganda faaliyetlerinin, sürecin sonuna doğru olağanüstü bir evreye girdiği anlaşılmaktadır. 11 Ekim 1922 tarihli "*İstanbul'da Bolşevist Propaganda*" başlıklı bir raporda "*şehirde olağanüstü bir Bolşevik propagandanın kendisini gösterdiği ve Bolşevikler'in müttefiklere karşı Türkler'den gelebilecek isyan dalgasının doğuracağı atmosferden yararlanmak*" istedikleri belirtilmekteydi.⁶

İstanbul, mevcut hali bakımından, İttihatçıların çabaları ile şehirdeki Bolşevistlerin organizasyonların yanı sıra, dışarıdan gelmiş çok sayıda Bolşevist ajanın toplandığı bir yer olmuştur. Özellikle "*Yakındoğu'da Propaganda ve Aktif Aksiyon Büyük Komitesi*" ajanları ile Odessa ve Batum'dan gelmiş olan özel görevliler ile onların işbirlikçileri Beykoz, Erenköy, Kadıköy, Şişli ve Galata Komünistleri Komitesi İstanbul'da oldukça önemli işler görmektedirler. İstanbul'daki ajanların pek çoğunun Türkçeyi bildikleri ve onlardan çoğunun Kafkasya kökenli Müslüman olduklarını anlıyoruz. Ayrıca onların Türk Sosyalistleri ile sıkı ilişkileri var ve Sirkeci'deki Sosyalistler Kulübü'ndeki / *au Cercle Socialistes* toplantılara sıklıkla gidip gelmektedirler. İstanbul'da aktif haldeki ajanların geldikleri yer konusu da, bir hayli ilginç olmalıdır. Anlaşıyor ki, bu ajanların bir kısmı Mütareke döneminde bir örgütsel yapıya bağlı durumdaydılar. Bir kısmı ise uzun süreden beri dağlarda yaşarken sığınmacı rolünde şehre sızmış kişiler, kimileri de İzmir veya başka yerlerden hatta Yunanlılar'ın önünden kaçanların dâhi Bolşevik gurubun içinde yer aldıkları söylenmekte; aralarında Rus kökenli Bolşevik organizatörlerin bulunduğu da gözden kaçmamaktadır. Özellikle Rus organizatörler şehrin farklı mahalle ve semtlerinde aynı anda başlayacak ve bir halk hareketini düşündürecek bir isyan dalgasını tasarladıkları ve bu amaçla da şehirde Türkçe el ilanları dağıttıkları bilinmektedir. Bir tahriki amaçlayan el ilanlarında, "*bu memleketin insanların gerçek dostlarının Moskova'da bulunduğu belirtilmekte ve Türki-*

⁵ S.H.D. GR 7 N 1641 "*İstanbul'da Bolşevik Propaganda*" başlıklı 27 Mayıs 1919 tarihli rapor, s. 2. Şefik Bey için bkz. Cemal Kutay, "Osmanlı Donanma Cemiyeti, Hacı Şefik Bey ve Artin Gezenyan Efendi", (Çevrimiçi, <http://www.earsiv.sehir.edu.tr;8080/xmlui/bitstream/handle/11498/46960/30.04.2019>).

⁶ S.H.D. GR 7 N 3229, 11 Ekim 1922 tarihli "*İstanbul'da Bolşevistler'in Propagandası*" başlıklı İstanbul mahreçli ve çok gizli ibareli bir rapor, s. 1-2.

ye'nin başlıca düşmanlarının Fransızlar ile İngilizler olduğu" hatırlatılmaktaydı. Bu durumda İstanbullular'a Türkiye'nin düşmanlarının, Türk topraklarını terk etmeleri için güçlü olmanın zorunluluğuna dikkat çekilmekteydi. Sonuç itibarıyla "Yakındoğu Propaganda ve Aktif Eylem Komitesi ile Balkan Komitesi / Le Comité d'Action Active et de Propaganda En Proche-Orient et Du Comité Balkanique" aracılığıyla İstanbul'da hareketin organize edilmesi ve burada propagandaya önem verilmesi temelinde birleşilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Türk sosyalistleri ile Rus Sosyalistleri arasındaki bağ çok kuvvetli olup, bunlar sıklıkla Üsküdar'da toplantılar yaparak, harekete sadakatle bağlı kalmak ve programı gerçekleştirmek hedefinde birleşmekteydiler.⁷

İstanbul'daki Bolşevik faaliyetler konusunda bilgi veren kaynaklar sadece askeri mahiyetteki raporlardan ibaret değildir. Yine Château de Vincennes kayıtlarında rastladığımız ve İstanbul'dan önemli haber ve bilgiler alan sivil görünümlü bir cemiyete ait detaylı rapor, özellikle İstanbul'daki Bolşevik gelişmeler hususunda önemli bilgiler vermektedir. Merkezi Paris olan "Société D'Etudes Et D'Informations Economiques" adlı kuruluşun Türkiye muhabirinin hazırladığı 20 Eylül 1922 tarihli incelemede Türkiye'ye yönelik Bolşevik nüfuz girişimlerinin farklı yönleri üzerinde durulmaktadır.⁸

Raporun "İstanbul'da Bolşevikler" başlığını taşıyan bölümünde, Başkent'te, Mütareke şartlarından doğan bir durum itibarıyla etkin bir idari bütünlüğün bulunmamasından kaynaklanan sorunların, çeşitli unsurların bazı emellerini çok daha rahat yürütmelerine fırsat verdiği ve bu bağlamda Bolşevik faaliyetlerin en uygun çalışma zeminine sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bu durum Bolşevik propagandaların yanı sıra Bolşevik ajanların kendi aralarında ve başka merkezlerle temas ve haberleşmelerini kolaylaştırması bakımından çok elverişli bir ortam oluşturmaktadır. İstanbul'daki Rus komünist merkez ve birimleri, Müttefiklerarası polisi tarafından tespit edilmiş olmasına rağmen, onlara karşı hoşgörülü davranmaları, şaşırtıcı olmakla birlikte nedensiz olmadığı düşünülmektedir.

İstanbul'daki Bolşevik organizasyon ve faaliyetler birçok hizmet ve görevleri kapsamaktadır. Kimileri İstanbul'daki İtilaf birliklerinin faaliyetlerini gözetlemekle, kimileri askeri istihbarat işlerine sızmakla görevlidirler. Son olarak diğer başkaları ise Wrangel ordusunun kimi kalıntılarını kontrol etmekle görevli olup, onlara Rusya'ya dönmelerini tavsiye etmekle yükümlüdürler. Mütareke İstanbul'unda propaganda ve casusluk faaliyetlerini daha da arttıran Bolşevik görevliler, İstanbul'daki İtilaf kuvvetleri yetkilileri ile âdetâ karanlıkta ve bir belirsizlik içinde espionajlarını sürdürmektedirler.⁹ İstanbul'daki Bolşeviklerin casusluk ve propaganda faaliyetleri çerçevesinde bir başka du-

⁷ S.H.D. GR 7 N 3229, "İstanbul'da Bolşevistler'in Propagandası", s. 2.

⁸ S.H.D. GR 7 N 3229, "Correspondances De L'Etranger; Türkiye'de Bolşevik Yayılma ve Nüfuz Hakkında Bir Etüd", 20 Eylül 1922, s. 1-2.

⁹ S.H.D. GR 7 N 3229, "Türkiye'de Bolşevik Yayılma ve Nüfuz Hakkında Bir Etüd", s. 3. Ayrıca; Bolşevikler'in Mülteci Ruslar'ın ve İtilaf komiserlerinin Mütareke İstanbul'undaki faaliyetleri hakkında bkz. Paul Dumont, "Beyaz Yıllar", İstanbul 1914-1923, haz. Stefanos Yerasimos, çev. Cüneyt Akalın, İletişim Yayınları, İstanbul 1996, s. 189.

rum ise ticari görünümlü iki kurumsal yapının öne çıkmasıdır. Wnechtorg ile Obwnechtorg isimli iki ticari şirketin diğerlerinden farklı olmayan faaliyetleri oldukça önemlidir. Adı geçen iki kurum diğer yeraltı organizasyonlarından farklı, fakat aynı amaca hizmet eden ticari birer şirket hüviyetini taşımaktaydı. Bu iki kurum Kafkasya Cumhuriyetleri ile Rusya arasında ticarî antlaşmalar görünümü altında kâr getirici işlerin yanı sıra, Anadolu'da, Yugoslavya'da, Bulgaristan'da ve Türkiye Avrupası'nda dağınık vaziyetteki Bolşevik ajanları kendi merkezinde toplamayı görev edinmiştir. Ayrıca, Sovyetler'e düşman olmuş kimi Rusları gözetlemek, Rusya ya da başka yerlere giden yolcuları kontrol altında tutmak ve Bolşevik amaçlar doğrultusunda, birinden diğerine mesaj ve bilgilerin ulaştırılması görevini bu iki kurum üstlenmiştir. Propaganda ve casusluk faaliyetlerine sadakatla odaklanmış ve kendini bu faaliyetlere adanmış bulunan bu yapıların elinden kaçıp kurtulmak pek mümkün görülmemektedir.¹⁰ Bu iki organizasyona İstanbul'daki Ermeni kökenli Sovyetik temsilcilerin örgütlenmeleri de eklenmelidir. Onlar gizli görevleri ile yeraltı faaliyetleri bakımından hiçbir zaman ortaya çıkarılamayacak işleri yönetmek rolüyle Bolşevik eylemlerde görev almaya kendilerini adanmış ve "şimdilik beklemeye" vaziyetinde görünmektedirler. Bu Sovyetik hücrelerin etrafında toplanmış ve onlara yönelmiş, onlarla münasebetleri olan Yunan, Bulgar, Yahudi ve Türk Komünist Partileri ile diğer başkalarının da bulunduğunu kaydetmek gerekir. İstanbul ile başka yerlerde Bolşevik faaliyetlerin şimdilik komünist bir aktiviteye dönüşmeyip teorik planda kalması, İtilâf kuvvetlerinin hali hazırdaki varlığının onları ihtiyatlı olmaya zorlamasından kaynaklanmış görünmektedir.¹¹

b. Bolşevik Propaganda'nın Sovyet Rusya'daki İdarî Yapılanması

Yukarıda Mütareke'nin imzalanmasından itibaren Türkiye'de Bolşevik propagandanın bütünüyle işlevsel bir hale gelmiş bulunduğunu söylemiştik. "Türkiye'de Bolşevik Propaganda" başlıklı ve 30 Haziran 1922 tarihli raporda ise Mütareke'den sonra Sovyet Rusya'daki idarî yapılanma hakkında bilgi verilmiş, onlardan kimilerinin Türkiye ile münasebetleri üzerinde durulmuştur. Bolşevik propaganda siyaseti, doğal olarak Rus Dışişleri Bakanlığı'nın Halk Komiserliği Merkezi tarafından Genel Direktör Çiçerin tarafından yürütülmekteydi. Bakanlık bünyesindeki propaganda merkezi iki seksiyondan oluşmaktadır. Batı ülkelerinde yürütülecek propaganda misyonu Karl Radek tarafından, Asiyatik ülkeler ile Yakınoğu'daki faaliyetler için ise "Milletler Meselesi Halk Komiseri" Djougachville'in yerine atanmış bulunan Gürcü kökenli bir şef olan Stalin tarafından yürütülmektedir. Bunların yanı sıra Müslümanlar'a yönelik özel bir propagandanın da sürdürülmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Türkistan coğrafyasındaki Müslüman Türkler arasında propaganda yapılmasına yönelik bir daire oluşturulmuş ve dairenin başına "Müslüman Meseleleri Komiserlikleri" unvanıyla bu görevi yürüten Mollanur Vahidov yerine Kazan-

¹⁰ S.H.D. GR 7 N 3229, "Türkiye'de Bolşevik Yayılma ve Nüfuz Hakkında Bir Etüd", s. 5.

¹¹ S.H.D. GR. 7 N 3229, "Türkiye'de Bolşevik Yayılma ve Nüfuz Hakkında Bir Etüd", s. 5-6.

lı genç bir Müslüman olan Ahmet Djanoff getirilmiştir. Öte yandan, Güney Rusya ile Karadeniz çanağındaki Bolşevizm propagandasının ise Rakowsky tarafından yürütüldüğü ve bölgenin en aktif ajanı olan Rakowsky'nin, Bulgar kökenli Romen vatandaşı olduğu kabul edilmektedir.¹²

Romen Sosyalist Partisi'nin eski üyesi olan Rakowsky'nin, İstanbul'da bir Jön Türk gazetesi olarak bilinen *İleri* gazetesi ve onun direktörü Celal Nuri ile eski bir işbirliğinden söz edilmektedir. Son derece aktif bir Bolşevik propagandisti olan Rakowski'nin *İleri*'deki çalışma arkadaşlarından diğer ikisi ise Fransız vatandaşları olan, M. Coupette ile Parvus Efendi adıyla bilinen Alexandre Helphant'dır. Rakowski'nin çok yakın dostları olan bu son iki kişinin artık Türkiye ile hiçbir ilişkileri kalmamış gibi görünüyor. Rakowsky'ye gelince, o da, 1918 sonlarından itibaren İstanbul ile münasebetlerini Odessa üzerinden yürütmektedir.¹³

c. İttihatçılar'ın Bolşeviklikle Suçlanması Üzerine Yapılan Değerlendirmeler

Mondros Mütarekesi'nden sonra Anadolu'da gelişen Milli Mücadele Hareketi sırasında Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetleri'nin Sovyet Rusya ile kurdukları temaslar ve geliştirilen diplomatik münasebetler, İtilaf Devletleri tarafından dikkatle izlenmekteydi. Başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere İstiklâl Harbi'nin lider kadrosunun Sovyet Rusya ile ilişkilerin geliştirilmesi yönündeki eğilimleri, hareketin çoklukla Bolşevikliğe evrildiği yönünde değerlendirilmesine zemin hazırlamış, gerek yerli, gerekse de yabancı unsurların bu yöndeki faaliyet ve propagandaları bilinen bir gerçektir. Milli Mücadele Hareketi'ni sadece bir İttihatçılık ya da Bolşeviklik girişimi olarak görmek eğiliminde olan yaklaşımlar, 1917 Ekim Devrimi'nden sonra İttihatçılar'ın Bolşeviklerle çeşitli amaçlarla kurmaya çalıştıkları münasebetlerden hareketle, İttihatçılık ve Bolşevizmi birbirine öykünen benzer iki siyasi cereyan olarak görmüşler ve bu yönde detaylı değerlendirmeler yapmışlardır. Bu yaklaşımlardan hareketle Türkiye'de Bolşevik faaliyetleri konu edinen raporların "*İttihat ve Terakki İle Onların Bolşevikliğe Eğilimleri*" başlıklı bölümünde "*İttihat ve Terakki'nin önde gelenleri ile Bolşevikler arasında zihinsel bir uyum olup olmadığı sorunu*" değerlendirilmekteydi. Bu meseleden hareketle "*Bolşevizm ile İttihatçılık'ın her ikisinin de içeride aristokratik, dışarıda ise son derece aktif ve mücadeleciler bir karakteristiğe sahip oldukları düşünülmekte; canlı, sağlam, genç ve aristokratik yönleri, iyi ve kötü tarafları olarak değerlendirilmektedir.*" Buna göre "*İttihatçılar da, Bolşevikler de, cesaretli ve enerjik meziyetleriyle devlete hizmet etmeye amade ve yetenekli bir hassaya sahiplerdir. Buna karşılık her ikisi de otoriterlerdir ve bu otoriterliklerini gerektiğinde en küçük bir tereddüt ve hoşgörü göstermeksizin kullanırlar ve değişik halk kesimlerini ez-*

¹² S.H.D. GR. 7 N 3228, "Türkiye'de Bolşevik Propaganda", *Türkiye'de Siyasi Durum Üzerine Rapor (30 Haziran 1922)*, s. 46. Son derece aktif bir rol oynayan Kazanlı Mollanur Vahidov'un bazı faaliyetleri için bkz. Nadir Devlet, *Rusya Türkleri'nin Milli Mücadele Tarihi (1905-1917)*, TTK Yayınları, Ankara 1999, s. 247.

¹³ S.H.D. GR. 7 N 3228, "Türkiye'de Bolşevik Propaganda", s. 47.

mekte hiçbir sakınca görmezler.” Dahası, iktidarın bütün avantajlarından hiç tartışmasız bir şekilde yararlanırlar ve hemen hemen iktidara tek başlarına sahip olmaktan yanadırlar.¹⁴

Rapordaki yaklaşıma göre Bolşevik Rusya, Anadolu’daki milliyetçi hareketi kendi devrimlerinin yeniden doğuşu olarak görmektedirler. Gerçek bir komünistin kesinlikle internasyonalist olması gerekirken, Rusya’nın Ankara-Moskova hattında ilişkilerin geliştirilmesi ve sınırsız bir şekilde güçlendirilmesi yolundaki desteği, “*Rusya’nın Kemalist Milli Hareketi*” kendi devrimlerinin yansımaları şeklinde görmesinden kaynaklanmaktadır.

Bilindiği gibi Rusya ile Ankara Hükümeti’nin siyasi münasebetlerinin geliştirilmesi özellikle İstanbul’da, -bir süre de olsa- başta bazı yayın organları olmak üzere Millî Mücadele’ye muhalif çevreler tarafından Millî Hareket’in Bolşeviklikle suçlanması ve Türk kamuoyunda mahkûm edilmesi için adetâ bir kampanya yürütülmüş, bu noktada özellikle seçilmiş kimi ulemadan alınan muhalif görüşler, önemli fikirler olarak telâkki edilmişti. Bu düşünceden hareketle bahse konu rapor, İttihatçılık ve Bolşeviklik meselesini eski Şeyh-ül İslam Mustafa Sabri Efendi’nin muhalif görüşleriyle meseleyi değerlendirmeye çalışmıştır. 1920 Şubat’ında Mustafa Sabri “*kargaşa ve huzursuzlukları tahrik etmek için başkalarının şeref, haysiyet ve iyiliklerine bütünüyle zarar vermenin İslâmla bağdaşmayacağını*”; bu kabilden gördüğü “*Bolşeviklik’ten uzak durmanın önemi*” üzerinde durmaktaydı. Bolşevizm’in görüş ve düşüncelerinden hareketle “*Bolşevistler bizim İttihatçılar’a benziyor gibi görünüyolar*” diyen Mustafa Sabri “*...İttihatçılar her şeyden önce Hamit rejimini durdurmuş olduklarından söz ediyorlar. Fakat sonra onlar Hamit rejimini beteriyle tatbik etmişlerdir*” diyerek İttihatçı ve Bolşevik cereyanlara ve bu vesileyle Ankara Hükümeti’ne karşı muhalif bir duruşu ortaya koymuştu.¹⁵

Mütareke Dönemi’nin Hürriyet ve İtilâfçı ve İttihatçı muhalifi şahsiyetlerinden olan Mustafa Sabri Efendi’den sonra, Keçecizade ailesinden gelen ve Tanzimat Dönemi Paşaları’ndan Fuat Paşa’nın torunu İzzet Fuat Paşa’nın Bolşevik karşıtı görüşleri rapora yansıtılmıştır. İzzet Fuat Paşa, eski bir Saint-Cyrien mezunu bir asker ve aynı zamanda ateşli bir frankofil olarak tanımlanmış, onun İttihatçılar ile Bolşevikler’e karşı görüş ve düşüncelerine yer verilmiştir. İzzet Fuat Paşa’nın muhalif duruşu sadece bu iki cereyana karşı değil, aynı zamanda diğer Batılı Devletler’e de karşıt bir söylemi bulunmakta; “*bu kötü gelişmeler ile bu olumsuzlukların temelinde onların emperyal emellerininin önemli bir rol oynadığını*” vurgulamaktaydı. “*Türkiye’de Rusya’da olduğu gibi ve Rus Bolşevizmi’ne benzer bir Türk Bolşevizmi’nin gerçekleşmesini ihtimal dışı gören*” İzzet Fuat Paşa, “*Bolşevizm’in bekleme odasındaki Türkler’in*

¹⁴ S.H.D. 7 N 3228, “Türkiye’de Bolşevik Propaganda”, s. 47. İzzet Fuat Paşa (1860-1925), 1908 meşrutiyetinden sonra Süvari kumandanlığında bulunmuş, I. Ferikliğe yükseltilmiş ve 93 Harbi’nde Osmanlı ordusu tarafından kaybedilmiş fırsatlara dair askeri bir tetkik eseri vardır. Fransızca kaleme alınmış. *Les Occasion Perdues* 213 S. Ölümünden sonra hatıraları gazetelerde tefrika edilmiştir. “Meşhur adamlar”, bkz. (Çevrimiçi, <http://www.earsiv.sehir.edu.tr:8080/xemlui/bitstream/handle/11498...pdf>), 30.04.2019).

¹⁵ S.H.D., 7 N 3228, “Türkiye’de Bolşevik Propaganda”, s. 47.

hiçbir zaman bunalımlı bir alt-üst oluşa kendi iradesiyle girmesinin beklenmesi gerektiğini” ileri sürmüştür. “Yaşanan felaketlerde Batılı Devletler’in büyük sorumlulukları bulunduğunu, fakat buna rağmen, bu felaketi durdurmak bağlamında Batılıların samimi bir çabalarından söz edilemeyeceğini” belirten İzzet Fuat Paşa, “Almanlar’ın emperyal amaçlarına hizmet eden Enver ile Talat Paşa’nın taş üstünde taş bırakmayan siyasetlerinden sonra Türkiye’nin yeni bir çılgınlığa artık bir tahammülünün kalmadığını” belirterek, gelişmeleri Türkiye’nin geleceği bakımından son derece zararlı ve tehlikeli gördüğü değerlendirmesinde bulunmuştur.¹⁶

Türkiye’de Bolşevik propaganda ve hareketlerin analiz edildiği raporlarda, İttihatçılık ve Bolşeviklik meselesine muhalif duruşlarıyla bilinen Türk siyaset, asker ve fikir adamları üzerinden sorun değerlendirildikten sonra, Bolşevikler’in faaliyetlerinde Anadolu Basını’nın rolü üzerinde de durulmuştur. Netice itibarıyla, konuya ilişkin raporlarda, “Türkiye’de Bolşevik propaganda faaliyetlerinin, Anadolu Basını’nın Türk Millî Hareketi’yle meşgul olmasıyla başlamıştır ki, bu da 1919 yılıdır” görüşüne yer verilmiştir.¹⁷

Öte yandan, “İttihatçılar ile Bolşevikler arasındaki zihinsel bakımdan önemli bir uyumun bulunduğu konusunda, iktidara yeniden sahiplenen İttihatçı önde gelenler ile Moskova’daki Bolşevik diktatörler arasında iktidarı kullanma ve sürdürme yöntemleri konusunda benzerlik olduğu” iddialarından hareketle, Millî Mücadele Hareketi’nin bir *istiklâl-i tamme* mücadelesi olduğu kimi yerli ve yabancı unsurlar tarafından perdelenmeye, görmezden gelinmeye ve hatta en kritik anlarda dahi hareketin örselenmeye çalışıldığı bilinen bir gerçek olup; muhalifliğin detaylarına girmek, bu çalışmanın amaç ve içeriği bakımından yersiz olacaktır. İttihatçılar ile Bolşevikler mevzûnda, özellikle Rusya ve Avrupa ülkelerinde on yıllardan beri var olduğunu bildiğimiz anti-semitik bir etkinin de, bu değerlendirmelerde yer bulduğu görülmektedir. “Moskova’daki yöneticiler arasında çok sayıda Yahudi olduğu sürece, İttihat ve Terakki de, içinde o kadar dönmeyi bünyesinde taşıyacak, dine engel olunacak ve sosyal politikaların uygulanmasında en küçük bir tereddüt ve çekinme söz konusu olmayacaktır” şeklinde sıklıkla kullanılan söylem, bugün de etkilerine yer yer tesadüf ettiğimiz, o devrin malûm çevrelerinin bir yaklaşımı idi.

Bahse konu raporda İttihatçılar ile Bolşevikleri birbirine benzetme çabası sadece zihinsel yönleriyle değil, her iki aksiyonu bir öykünme kâbilinden gören bir başka yaklaşım ise teşkilât yapılarıyla ilgilidir. Öyle ki, Rusya’daki Bolşevik Çekalar’ı, Osmanlı taşrasında Harb-i Umumi öncesi İttihatçı Kulüpler’in proto tipine benzetilmiş; bu kulüplerin karşı devrim hareketlerini bertaraf etmeye yönelik faaliyetleri kontrol etmeye yönelik kurulmuş komisyonlar olduğu düşüncesinden hareketle, Rus Çekaları’nın da benzer bir yapı içerisinde olduğu görüşüne yer verilmiştir. “Nasıl ki İttihat ve Terakki’nin bu örgütsel

¹⁶ S.H.D. GR 7 N 3228, “Türkiye’de Bolşevik Propaganda”, s. 48.

¹⁷ S.H.D. GR 7 N 3228, “Türkiye’de Bolşevik Propaganda”, s. 48. Anadolu Basını ve Bolşevizm, özellikle de İslâmî Bolşevizm mevzûnda bkz. Emel Akal, *Mustafa Kemal, İttihat ve Terakki ve Bolşevizm*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul 2006, s. 99-108.

yapısı, alınan kararların derhal hayata geçirilmesini sağlıyorsa, Rus Çekaları da aynı misyonu yüklenmiş ve ülke yönetiminde hiçbir yerde ve hiçbir şeyde olmadıkları gibi, gerektiğinde her zaman her yerde direktifleri yerine getirme ve her şeyde var olma kudretine sahip bir yapı” olarak değerlendirilmiştir. Bu örgütsel yapılanmadaki benzerliklerin dışında raporda, İttihat ve Terakki Partisi bağlamında 3 değişik İttihatçı profilden söz edilmiş ve bu grubun Bahriye Nazırı (yanlış olarak Harbiye Nazırı yazmaktadır) Cemal Paşa'nın kontrolünde oldukları belirtilmiştir. Bunlardan birincisi *fedai birlikleri*, ikincisi hiçbir şekilde görülüp tanınmayanlardan oluşan *yeminli yürütücülerden oluşan gönüllüler*, üçüncüsü ise *ocakların tepe yöneticileridir*. Bunlardan bazılarının İttihat ve Terakki'ye karşı düşmanlık yapanlara nezaret etmekle yükümlü oldukları bilinen bir gerçektir.¹⁸

Rapordaki değerlendirmelere göre İttihatçılar son zamanlarda yeni bir arayış içindedirler. Zira Rusya'da, Bolşevik rejimin yerleşmiş olması, onları yeniden harekete geçmeyi düşündürmektedir. Bu nedenle İttihatçılar, iş işten geçmeden ve daha fazla gecikmeden Türkiye'nin 1918'in intikamının alınması gerektiği kanaatini taşımaktadırlar. Bu bakımdan Batı Avrupa ve Bolşevik Rusya paradigmasının Türkiye'ye yeni fırsatlar sunması ihtimaller dâhilindedir.

Raporda nihaî olarak, İttihat ve Terakki rejimi ile Rus Bolşevik rejimi arasındaki benzerlikler farklı olay ve gelişmelerle açıklanırken, “*Bolşevik rejiminin, 1908'de İttihatçılar tarafından icat edilmiş idarî rejimin en geniş adaptasyonundan başka bir şey olmadığı*”, İttihatçılar'ın uyguladıkları yöntemleri Bolşevikler'in de uyguladıkları yönündeki değerlendirmelerden sonra, Fransız askerî ve diplomasi refleksiyonundaki İttihatçı-Bolşevik karşılaştırması şöyle özetlenebilir:

“İttihatçılar'da da Bolşevikler'de de Hükümetlerinin adayları zafer kazansınlar diye çok çeşitli yöntemlere sahiptirler ve her ikisinde de hiçbir şekilde serbest seçimlerden söz edilemez. Basın tümüyle resmîdir, serbest ve özgür bir basına en küçük bir tolerans dahi gösterilemez. Sovyet Rusya'da iktidarı elinde bulunduran Komünist Parti nasıl 600.000 üyeye sahip ve 40 kişiden oluşan bir yürütme komitesi varsa, Türkiye'de de İttihat ve Terakki'nin 30 kişilik bir yürütme organı olarak Merkezi Umumisi ile komiteye sadakatıyla bilinen ve gerektiğinde derhal harekete geçmeye hazır bir kitlesi bulunmaktadır. Dâhilde, mutlak bir diktatörün arkasında giderken, diktatör aynı zamanda özgürlük ve aydınlığın bayraktarlığını taşıyan bir karakter gibidir...”¹⁹

Sonuç olarak Türkiye idarî birikimiyle, Rusya'daki daha önemsiz ve daha az gelişmiş bir yönetimi devralacak ve ona öykünecek bir ülke değil, Rusya'dan daha fazla demokrasiyi yerleştirebilecek bir birikime sahiptir. Yakın gelecekte ister *Enverist* olsun, isterse *Hamidien* demokrasisi, her ne olursa

¹⁸ S.H.D. GR 7 N 3228, “Türkiye'de Bolşevik Propaganda”, s. 49.

¹⁹ S.H.D. GR 7 N 3228, “Türkiye'de Bolşevik Propaganda”, s. 68-69.

olsun, onun birikimi ve demokrasi bilinci Türkiye'yi daha enerjik bir yönetime dönüştürecektir. Bununla birlikte Türk Milliyetçileri siyasi rejimlerini Ruslara borçlu oldukları sürece, sosyal kurumları az ya da çok ihtimal ki, Ruslara benzeyecektir. Türklerin Ruslara benzemesi onların yükünü azaltmayacak, sorunlarını çözmeyecek ve Türkiye'yi rahatlatmayacaktır. Olsa olsa Asya'da, Avrupa'nın nüfuzunu elimine etmek için Panasiyatik Slavo-Müslüman bir ittifakı ortaya çıkaracaktır. Bu da Suriye'de Fransa'yi, Hindistan'da ise İngiltere'yi vuracaktır.²⁰

Sonuç ve Değerlendirme

Ekim 1917'de Rus Bolşevik Devrimi, Osmanlı İmparatorluğu'nun yaklaşık 3 yılı aşkın bir zamandan beri devam etmekte olan savaşın giderek kötüleşen yıkıcı sonuçlarıyla karşı karşıya bulunduğu bir sırada gerçekleşmiştir. XX. yüzyılın en büyük siyasal-toplumsal hareketlerinden biri olan Bolşevik Devrimi'nden sonraki gelişmeler Osmanlı-Rus ve Bolşevik Rejim ile Ankara'daki Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetleri arasındaki münasebetlerde önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur. Bilindiği üzere İmparatorlukta, Mütareke ve İşgal Dönemi'nin siyasal iklimi iki yeni gelişmeyi öne çıkarmıştır: Bunlardan birisi, imparatorluğun elde kalan son topraklarının korunmasını hedefleyen ve bu gaye doğrultusunda Batı ile diplomasi yoluyla uzlaşmayı esas alan bir payitaht İstanbul kadrosu; diğeri ise işgal ve iltihaklara karşı bir milli program çerçevesinde İstiklâl Mücadelesi'ni yürütmeyi esas alan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nde temerküz eden bir İstiklâlcî kadrodur.

Dönemin siyasal gelişmeleri ile siyasi mecburiyetlerinin, her iki çevrenin de Ekim 1917 Devrimi'nden sonraki süreçte imparatorluğun karşı karşıya geldiği problemler nedeniyle Bolşeviklerle açık ya da gizli birtakım münasebetler içinde olduklarını açıkça ortaya koymaktadır. Üstelik Millî Mücadele Hareketi'ne ve kimi İttihatçılara yönelik İstanbul merkezli pek çok Bolşeviklik ithamlarına rağmen İstanbul'da da oldukça etkin bir şekilde Bolşeviklik propagandasının yapıldığı ve her iki cenahta da bir hayli Bolşevik eğilimlilerin bulunduğu anlaşılmaktadır. Özellikle, 1919-1922 yılları arasında Bolşeviklik cereyanının, hem İstanbul hem de Ankara çevrelerinde çok tartışılan bir mesele olması, farklı siyasal kişi ya da grupların çoklukla Bolşeviklik-İslâmlık, hatta İslamî Bolşevizm gibi tartışmalara girmeleri, her iki çevrede de dağılmakta olan imparatorluğun yazgısı adına derin bir arayış içinde olduklarını göstermektedir.

Çalışmamıza kaynak olan raporlar, Bolşeviklik meselesinin Türkiye'de 1919'dan itibaren pek revaçta olan bir gelişme olduğunu ve tartışmaların arka planında da, Bolşevik nüfuz endişesinden hareketle, gerek İstanbul ve gerekse de Ankara'da muhtemel bir Bolşevik eğilimin, Batı nezdinde bir tehlike ve tehdit olarak kabul edildiğini göstermektedir. Bu itibarla, bir taraftan kimi İttihatçılar'ın Bolşeviklerle temasları yakından izlenirken, diğer taraftan da *Kemalist Hareket* olarak tanımladıkları Türkiye Büyük Millet Meclisi

²⁰ S.H.D. GR 7 N 3228, "Türkiye'de Bolşevik Propaganda", s. 70.

Hükümeti'nin Bolşevikler ile münasebetlerini Türkiye'deki Bolşevik tehdit ve tehlike olarak yorumlamaktaydılar. Bu bakımdan, Türkiye'nin yakın bir gelecekte Bolşevik bir rejime yönelip yönelmeyeceği ya da Bolşevik propogandanın Türkiye üzerinde bir nüfuz yaratıp yaratmayacağı yahut da Türkiye Bolşevikleşecek midir? sorunsalı, bu dönemdeki Fransız diplomatik ve askerî raporları ile Fransız entelijansiyasının başlıca konusu olmuştur. Ancak bu tasa ve sorunsal gerçekte sadece Fransızlar'ın değil, onların müttefiklerinin de en önemli meselelerinden biri olmuştur. Dolayısıyla bu dönemde, Türkiye'de Bolşevik cereyanın bu kadar revaçta olmasının arka planında bu endişe ve tereddütler bulunmaktadır.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

*Château De Vincennes, Service Historique Defence (S.H.D.), Guerre (GR).
S.H.D. GR 7 N 1641.
S.H.D. GR 7 N 3228.
S.H.D. GR 7 N 3229.*

Araştırma Eserleri, Makale ve Gazeteler

AKAL, Emel: *Mustafa Kemal, İttihat ve Terakki ve Bolşevizm*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul 2006.

BARDAKÇI, Murat: "İşte MİT'in Atası Denen Teşkilâtı Mahsusa Hakkında Eldeki Tek Belge", *Haber Türk*, 12.02.2012.

DEVLET, Nadir: *Rusya Türkleri'nin Millî Mücadele Tarihi (1905-1917)*, TTK Yayınları, Ankara 1999.

DUMONT, Paul: "Beyaz Yıllar", *İstanbul 1914-1923*, Haz. Stefanos Yerasimos, Çev. Cüneyt Akalın, İletişim Yayınları, İstanbul 1996.

KOCABAŞOĞLU, Uygur - BERGE, Metin: *Bolşevik İhtilâli ve Osmanlılar*, Kebikeç Yayınları, Ankara 1994.

SANDER, Oral: *Siyasi Tarih, İlkçağlardan 1918'e*, İmge Kitabevi, Ankara 1999.

STODDARD, H.Philip: *Teşkilât-ı Mahsusa*, Çev. Tansel Demirel, Arba Yayınları, İstanbul 1994.

Elektronik Kaynaklar

KUTAY, Cemal: "Osmanlı Donanma Cemiyeti, Hacı Şefik Bey ve Artin Gezenyan Efendi", (Çevrimiçi, <http://www.earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/46960/>, 30.04.2019).

İzzet Fuat Paşa: "Meşhur Adamlar", (Çevrimiçi, <http://www.earsiv.sehir.edu.tr:8080/xemlui/bitstream/handle/11498...pdf/>, 30.04.2019).

